

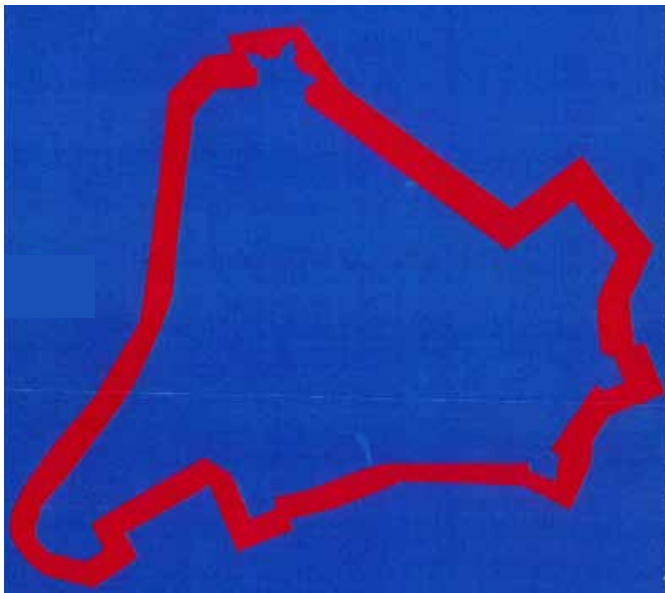
The image shows a landscape with a stone wall in the foreground, a river to the right, and trees in the background. The sky is bright and slightly hazy. The text is overlaid on a black bar at the top and a green bar at the bottom.

VERSTERKT DEN BOSCH

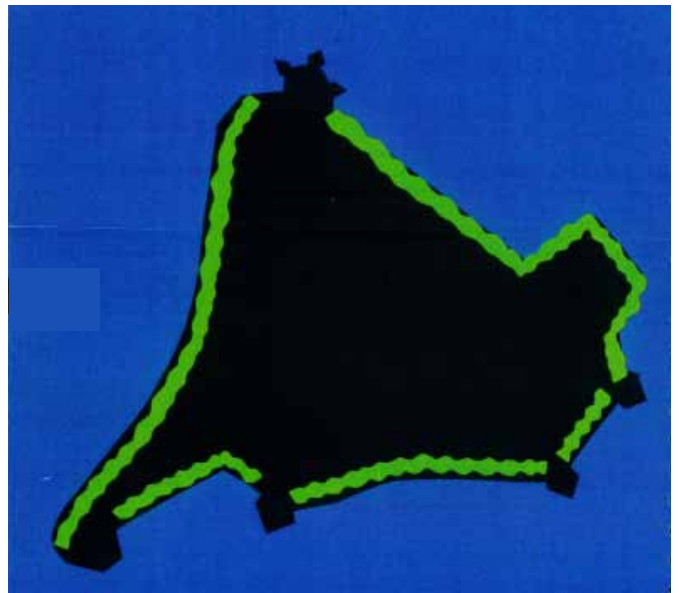
Ontwikkelingsplan vestingwerken 's-Hertogenbosch

VERSTERKT DEN BOSCH
'S-HERTOGENBOSCH

Ontwikkelingsplan herstel vestingwerken

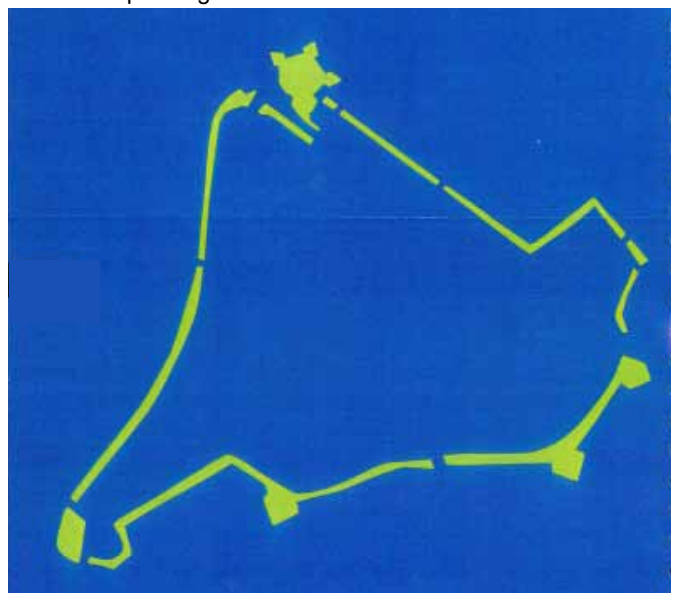
1. De lijn van vestingwerken

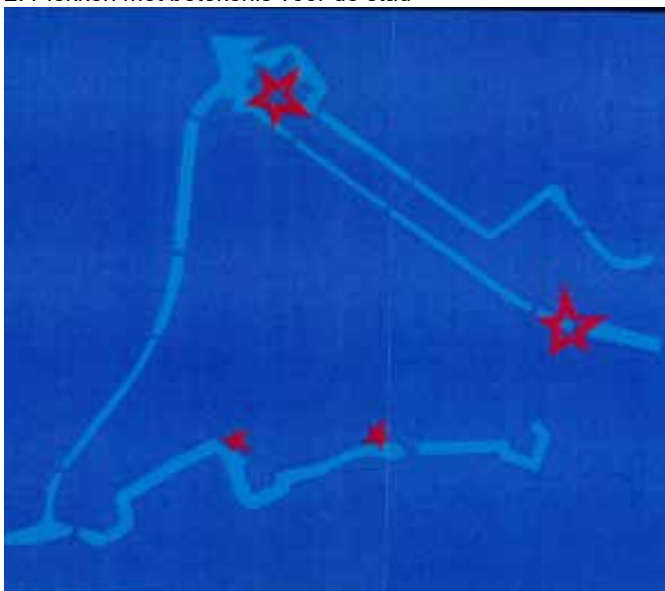
4. Boombeplanting

2. Plekken met betekenis voor de stad

5. Het park van de binnenstad

3. Waterrecreatie stimuleren

6. Ontwikkeling toerisme

Versterkt Den Bosch (1999) is een integraal ontwikkelingsplan voor de Vestingwerken van 's-Hertogenbosch. Het plan gaat verder dan alleen de restauratie van de bestaande vestingmuren. Het doel is dat het op diverse terreinen meerwaarde oplevert voor de stad: openbare ruimte, verkeer, natuur, economie, toerisme. Historie wordt daarbij gebruikt als inspiratiebron voor innovatieve oplossingen. Het plan *Van Hekel tot Hekel* (2001) is de eerste deeluitwerking van het ontwikkelingsplan en is inmiddels uitgevoerd. Het succes van de plannen staat onomstotelijk vast. De vestingwerken van 's-Hertogenbosch zijn een ware trekpleister en De Bossche Aanpak dient als voorbeeld voor andere steden.

Integrale aanpak met meerwaarde

Bij aanvang van het project vestingwerken was in de stad al besluitvorming gaande over een aantal deellocaties en sommige delen waren zelfs al uitgevoerd. Daarom was er dringend behoefte aan een overkoepelend, integraal ontwikkelingsplan. Het primaire doel was om grote delen van de vestingwerken te herstellen ter behoud van het cultuurhistorische erfgoed. De restauratie had daarnaast ten doel een kwaliteitsimpuls te geven aan de historische binnenstad en 's-Hertogenbosch als toeristische bestemming op de kaart te zetten. 's-Hertogenbosch werd nauwelijks ervaren als vestingstad, hoewel grote delen van de werken nog volledig aanwezig waren. Het idee was om de herkenbaarheid van de stad te verbeteren en haar geschiedenis beter beleefbaar te maken, waardoor een krachtige identiteit ontstaat en een cultuurhistorisch bewustzijn. Bovendien wilde de gemeente

vanuit economisch oogpunt de toeristen die al naar de stad kwamen langer houden. Dat zou kunnen door het arsenaal van toeristische, recreatieve activiteiten uit te breiden met de vestingwerken.

Het ontwikkelingsplan bood ook kansen om de ruimtelijke structuur van de stad te verbeteren. Enerzijds door de ruimtelijke relatie tussen de binnenstad en de overige stadswijken te verhelderen door de stadspoorten te verstevigen en het verschil tussen binnen en buiten te accentueren. Anderzijds door de kwaliteit van de openbare ruimte rond de vestingwerken te verbeteren, waardoor het gebruik ervan als wandel- en recreatiegebied werd geoptimaliseerd.

Het resultaat is een overkoepelende identiteit voor de vestingwerken, een visie op de restauratie, de architectuur en de inrichting van de openbare ruimte, een ontwikkelingsplan per deelproject en een mogelijke fasering van de projecten. Anno 2016 zijn de historische vestingwerken zichtbaar en beleefbaar. Het gebied functioneert als recreatieve achtertuin voor bewoners, het vormt een uitbreiding van het leefgebied voor bewoners van de binnenstad en het is een cultuurhistorische en toeristische attractie van formaat. De vestingwerken bepalen in belangrijke mate gezicht van de stad naar buiten toe, zowel nationaal als internationaal.

Het ontwikkelingsplan vormde de opmaat naar het uitwerkingsplan *Van Hekel tot Hekel* waarin negen deelprojecten nader zijn uitgewerkt. Mede op basis van deze plannen heeft de gemeente 's-Hertogenbosch subsidies weten te werven voor de daadwerkelijke uitvoering. De voorgestelde projecten zijn inmiddels gerealiseerd. De ambities zijn waargemaakt.

van hekel tot hekel

uitwerking 1e fase vestingwerken 's-Hertogenbosch

BURO LUBBERS

landschapsarchitectuur & stedenbouw

Reutsedijk 13 | 5264 PC | Vught | Nederland
+31 (0)73 6149321 | info@burolubbers.nl | www.burolubbers.nl

